

УДК 070.48(477.65): 930.85 "19"

ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОЇ ГАЗЕТИ "ГОЛОС ЮГА" (1917 р.)

Роман Базака

*Класичний приватний університет
вул. Жуковського, 70-б. 69002, Запоріжжя, Україна
e-mail: kpuinform@gmail.com*

У статті досліджується ідейно-політичний дискурс елисаветградської газети "Голос Юга" за 1917 рік. Аналізуються провідні ідейні позиції, представлені на сторінках газети, та загальна антибільшовицька спрямованість видання.

Ключові слова: дискурс, ідейно-політичні концепції, преса, слова-маркери, стилістичні прийоми.

Зміни, спричинені революційними подіями 1917 року, радикально вплинули на суспільно-політичне життя краю і, відповідно, на зміст преси. Дослідження цього періоду в розрізі журналістикознавства є вкрай необхідним, оскільки тоді, коли зникають обмеження з боку влади, система друкованих видань починає відбивати політичну багатопартійність.

В окресленому аспекті важливим є осмислення тенденцій ідейної боротьби за владу в регіоні, зокрема детальне й послідовне дослідження ідейно-політичного дискурсу, що розгортається на сторінках друкованих видань, які виходили в Єлисаветграді в період національно-визвольних змагань.

Вивченням преси періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. у різних регіонах України займалися такі дослідники, як О. Богуславський, С. Горевалов, А. Животко, І. Крупський, О. Мукомела, Р. Млиновецький, М. Романюк, Н. Сидоренко, І. Михайлин. Сучасний український мас-медійний дискурс досліджують В. Кулик, К. Серажим та інші вчені.

Вивчаючи хід національно-визвольних змагань, кіровоградські краєзнавці нерідко звертаються до преси як до джерела історичної інформації, оскільки представлених в архівах документів недостатньо для повного вивчення проблеми. Але регіональна преса як самостійний соціокультурний феномен залишається не дослідженою, і ця прогалина на карті української журналістики доволі помітна.

Мета статті: дослідити ідейно-політичний дискурс елисаветградської газети "Голос Юга" за 1917 р., проаналізувати його історичну основу та провідні ідейні позиції, представлені в публікаціях.

Досліджуючи ідейно-політичні концепції на шпальтах преси, варто

розібратися з поняттям “дискурс”. Сьогодні в українській науці існують полярні погляди на сутність дискурсу. Скажімо, в літературознавстві дискурс тлумачиться як “наділений значенням фрагмент усної чи письмової мови, що відображає соціальну, епістемологічну, художню практику і здатний впливати на неї” [12, с. 196].

Розтлумачуючи поняття дискурсу, український науковець В. Кулик посилається на французького філософа Мішеля Фуко, який у своїх роботах сформулював кілька тлумачень дискурсу, як-от: загальний простір усіх тверджень; індивідуалізована група тверджень; регульована практика, що відповідає за низку тверджень. Перше значення, як указує В. Кулик, окреслює дискурс як середовище, простір, що охоплює всі висловлювання, які мають значення та якимось чином впливають на реальний світ, і саме такими, значущими та впливовими, висловлюваннями цікавляться дослідники дискурсу. “Друге й третє тлумачення переводять розгляд на рівень окремих частинок і структур, які існують у цьому просторі, виділяючи групи тверджень, що здаються якимось пов’язаними та регульованими” [10, с. 19]. К. Серажим уживає термін дискурс у більш конкретному розумінні, позначаючи ним “багатожанровий різновид публічного мовлення”, а також власне “жанр публічного мовлення” [13].

У контексті цього дослідження релевантним є перше тлумачення дискурсу за М. Фуко; досліджуваним фрагментом його розгортання в часі обрано 1917 рік, а матеріалом – публікації на сторінках газети “Голос Юга”.

Революційні події 1917 року, а згодом падіння монархії та самодержавства суттєво вплинули на тогочасну пресу. Газетний дискурс докорінно змінюється, стає більш насиченим і багатограним, набуває гострого політичного забарвлення. У номерах газет за січень і лютий дедалі частіше публікуються матеріали соціально-політичної тематики. “Ідеї соціалізму в цей час набули найбільшої популярності серед робітничого і селянського рухів, що у широких верств населення асоціювалися з категоріями рівності, свободи, братерства” [14, с. 90].

Соціальне невдоволення потягло за собою масові маніфестації, страйки, мітинги, які дуже швидко переросли в революцію. У вирі загальнодержавних змін на локальному рівні створюються об’єднання за професійним, виробничим або національним принципом. Як наслідок, у Єлисаветграді з’являються нові часописи: “Вісник свободи” (ілюстрований тижневик), “Новий Ізраїль” – орган єврейського загальноучнівського клубу, “Учнівський вісник”, “Соціал-демократ”, “Вісті Єлисаветградської селянської спілки”, “Вісті Єлисаветградської Ради робітничих і солдатських депутатів”.

Газета “Голос Юга” залишалася незалежною й не підпорядковувалася жодній політичній силі, попри демократичність і поміркованість у поданні матеріалів вона займала антибільшовицьку позицію, матеріали видання відзначалися жорсткою критикою більшовизму. Протягом березня 1917 р. у кожному номері газети вміщувалися матеріали про деструктивну діяльність В. Леніна та його прибічників.

Особливо багатовекторним ідейно-політичний дискурс на сторінках газети “Голос Юга” стає у вересні. Так, у першому осінньому номері газети за 1917 р. у рубриці “Газетний день” розміщено матеріал під назвою “Півріччя

революції. Що дали країні перші шість місяців революції?”. Відповіддю на це запитання була добірка цитат із різних усеросійських газет. Попри свій антибільшовицький характер, “Голос Юга” зберігає об’єктивність і подає різні точки зору. Перший погляд на революцію узятий із видання “Речь”: “Дезорганізація влади, армії та зовнішньої політики, дезорганізація виробництва на оборону та промисловості взагалі, все це вилилось широким та брудним потоком і не зустріло належного опору з боку влади... Якщо є щонебудь позитивне, що залишилося тепер у результаті піврічного досвіду, то це – зростаюча й широко розповсюджена впевненість, що цим шляхом далі йти не можна, не ризикуючи повною загибеллю батьківщини” [1, с. 2].

На протипагу цьому погляду була подана пробільшовицька думка з газети “Биржевые ведомости”: “В день півріччя немає потреби підраховувати результати минулого, надто короткого для того, щоб визначити майбутнє. Нехай зловтішаються ті, кому свобода ненависна, але ті, кому вона дорога, не повинні падати духом... Поки жива свобода, жертви не безплідні й надії не безпідставні” [1, с. 2].

Наведений приклад засвідчує, що в лінгвостилістичному розрізі мова таких матеріалів відзначалася згрубілістю та жорсткістю по відношенню до опонентів, що реалізувалося шляхом використання лексики з виразною ідеологічною прив’язкою: стосовно політичних опонентів використовувалися штампи на зразок “контрреволюціонери”, “буржуї”, “капіталісти”. На лексичному рівні використовувалися слова-маркери із семантичного поля “смерть”: “жертва”, “смертельний удар”, “померти за свободу”, “революція не загинула”, “пролилася кров” тощо.

На протипагу вищевказаній позиції в публікаціях представлені й інші, прореволюційні думки. У номері від восьмого вересня подано матеріал “Контрреволюція” (автор Марія Анчарова). Матеріал створений за законами класичної політичної ораторської промови та спрямований підняти втрачений революційний дух населення й заручитися його підтримкою та довірою: “Давно минули перші найпрекрасніші дні революції... Старий режим здавався однаково ненависним усім у великій Росії, від краю і до краю... Вже завтра тимчасовий уряд, виконавчі комітети, ради й інші організації, що виникли після революції, наведуть порядок, усунуть черги, покращать положення трудового люду та встановлять принаймні новозеландський режим, якщо не остаточні форми соціалізму...” [3, с. 3].

Слід зауважити, що пробільшовицька позиція не належала до домінант досліджуваного видання: його дописувачі гостро критикували більшовизм і революційні події. У номері від першого жовтня подається матеріал із назвою “На тему про революцію” підписаний псевдонімом Діонео (цей псевдонім насправді належав Ісаку Шкловському, відомому публіцисту й белетристу). У своєму матеріалі автор порівнює розбрат усередині кола революціонерів зі змаганням християнських сект за панування в стародавній Александрії. Діонео стверджує, що більшовики не розуміють самої суті поняття “демократія”, не усвідомлюють глибинної суті комуністичного вчення, а натомість сприймають лише “жаргон”, тобто поверховий смисл, і знищують тих, хто розуміє його глибину. Він говорить, що те, що насаджували більшовики, було не демократією, а охлократією: “Демократія не має нічого спільного з

охлократією. Охлократія це те саме свавілля й те саме презирство до людської особистості... Охлократія, як і самодержавство, означає просування вперед не найбільш достойних, талановитих і чесних, а найбільш здібних до догідництва. Діонео говорить, що таке саме нерозуміння сутності комуністичного вчення звело нанівець Велику комуністичну революцію у Франції 1789-1792 років. Автор пояснює, що демократія не є “владою більшості”: “Якщо меншість виявляє, що більшість виробила неправильний закон, вона повинна переконувати більшість”. Для підтвердження своєї позиції автор цитує праці Максиміліана Робесп’єра, одного з лідерів французької революції, стосовно основних положень демократії: “Коли влада порушує права народу, – говорить Робесп’єр, – повстання народу або його частини є священним обов’язком. Коли суспільство відмовляє громадянину в гарантії його прав природних, економічних і політичних, він може сам захищати їх” [4, с. 2, 3].

Цей текст привертає увагу дослідника також і виміром модальності, що виявляється проекцією авторської інтенції. Розгляньмо такий фрагмент: “Читач бачить, наскільки велика різниця між охлократією та демократією. Читач бачить, що “жаргон” ще не означає зміст формули”. Тут автор ніби виступає співрозмовником читача, міркуючи вслід за ним. Послугуючись доступною мовою та вдаючись до сугестії, публіцист формує потрібний йому рівень довіри, завдяки чому читач уже схильний поділяти позицію автора, що, вочевидь, і становить основне призначення статті.

У результаті порівняння автором революції в Росії з Великою Французькою революцією дискурс газети “Голос Юга” розгортається в просторовому й часовому вимірах, виходить за межі локального та конкретно-історичного, через осмислення положень французького ідеолога вплітається в загальносвітовий ідейно-політичний пошук.

Поряд із матеріалами поміркованого характеру трапляються й публікації з прямим заклик до повалення більшовизму. Ось, наприклад, стаття А. Вершиніна із заголовком “Більшовики”, вміщена в номері від четвертого жовтня: “Більшовиків необхідно позбавити права брати участь у революції, відлучити від демократії, котру вони бруднять в очах населення... Зараз це можна зробити і потрібно зробити, коли більшовики загрожують підірвати останній притулок демократії – демократичну раду. Об’єднавшись із владою, демократія повинна всією силою вдарити на анархію, котра виросла з більшовицького посіву” [6, с. 2].

Цілковито іншою за формою, але такою, що продовжує думку ідейних соратників, є публікація Є. Руссата “Товариш Буржуй”, розміщена в номері від першого грудня 1917 р. У цьому памфлеті автор, ніби на фотонегативі, виписує викінчений образ представників двох соцтаборів – так званих “буржуя” і “пролетаря”, зосереджуючи основну увагу на “ворогові народу”: “Він буржуй. Всі ознаки буржуїстства у нього на обличчі, і помилятися в цьому визначенні так само складно, як складно було б помилятися у визначенні смугастої зебри. По-перше, він вимитий, підстрижений, виголений, на ньому чистий комірць і старенька, потерта, але охайна тужурка... Він говорить спокійним, ввічливим тоном, не вживаючи лайливих слів, не спльовуючи на бік, чешучи потилицю...” [7, с. 2]

Дослідивши вміст газети “Голос Юга” за 1917 р., робимо висновок, що

переважна більшість матеріалів мають антибільшовицький характер. На лінгвістичному рівні така позиція була заявлена прямо або ж із використанням засобів інакомовлення. Відповідно, на сторінках видання нерідко траплялися серйозні аналітичні та пропагандистські матеріали. Проте публіцисти, адресуючи своє слово широкому колу читачів, часто вдавалися до непрямих стилістичних прийомів, щоб уникнути відвертої тенденційності. Тому сторінки “Голоса Юга” рясніли невеличкими оповіданнями, часто саркастичного характеру, нарисами, есе, замальовками, памфлетами й фейлетонами – тобто автори експлуатували жанрові конструкції та властиві їм лінгвістичні й стилістичні прийоми, які зазвичай супроводжували громадсько-політичні зрушення, щоб викрити хибну позицію “охлократів” і показати, наскільки несправедливою, часом смішною, а здебільшого жорстокою та безглуздою була політика більшовиків.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні ідейно-політичної дискусії між опозиційними силами періоду національно-визвольних змагань на сторінках елісаветградської преси.

-
1. Голос Юга. Елісаветград, – 1917. – № 194.
  2. Голос Юга. Елісаветград, – 1917. – № 200.
  3. Голос Юга. Елісаветград, – 1917. – № 202.
  4. Голос Юга. Елісаветград, – 1917. – № 218.
  5. Голос Юга. Елісаветград, – 1917. – № 219.
  6. Голос Юга. Елісаветград, – 1917. – № 220.
  7. Голос Юга. Елісаветград, – 1917. – № 270.
  8. Йоргенсен М. В. Дискурс-аналіз. Теорія і метод / Маріанне В. Йоргенсен, Луїза Дж. Філіппс; пер. с англ. – 2-е изд., испр. – Х. : Изд-во Гуманитарный центр, 2008. – 352 с.
  9. Кизименко П. Пам’ять степів. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини. – Кіровоград : Поліграфічно-видавничий центр “Мавік”, 2003. – 246 с.
  10. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки / Володимир Кулик. – К. : Критика, 2010. – 656 с.
  11. Кульчицький С. В. Російська революція 1917 року: новий погляд / С. В. Кульчицький. – К. : Наш час, 2008. – 79 с.
  12. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром’яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 752 с. (Nota bene).
  13. Серажим К. С. Лексика та фразеологія політичного дискурсу [Електронний ресурс] / К. С. Серажим // Наукові записки Інституту журналістики. – 1999-2004. – Том 5. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=342>
  14. Хітрова Т. В. Періодичні видання Запорізького краю початку ХХ ст.: типологічна система : монографія ; каталог видань ; хрестоматія / Т. В. Хітрова. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2011. – 284 с.

**IDEOLOGICAL AND POLITICAL DISCOURSE OF
YELISAVETGRAD NEWSPAPER “GOLOS YUHA” (1917)**

Bazaka Roman

Classic Private University

Zhukovskogo str. 70b, Zaporizhia, Ukraine

e-mail: kpuinform@gmail.com

Ideological and political discourse of Yelysavetgrad newspaper “Golos Yuha” is investigated in the article. The author analyzes the main ideological positions, represented on the pages of edition, and its general opposite to Bolshevism orientation.

Keywords: discourse, ideological and political concepts, press, marking words, stylistic devices.

**ИДЕЙНО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС ЕЛИСАВЕТГРАДСКОЙ
ГАЗЕТЫ “ГОЛОС ЮГА” (1917 Р.)**

Базака Роман Викторович

Классический частный университет

ул. Жуковского, 70-б. 69002, Запорожье, Украина

e-mail: kpuinform@gmail.com

В статье исследуется идейно-политический дискурс елисаветградской газеты “Голос Юга” за 1917 год. Анализируются главные идейные позиции, представленные на страницах газеты, и общая антибольшевицкая направленность издания.

Ключевые слова: дискурс, идейно-политические концепции, пресса, слова-маркеры, стилистические приемы.

Стаття надійшла до редколегії 23.12.12

Прийнята до друку 10.01.13